

Ekonomi och vetenskap för barn

Samhällsekonomi är ett svårt ämne, kanske därför att det är så lätt att tro att man förstår det. Naturvetenskap kan också vara svårt, men gemene man gör sig där heller inga förhoppningar att i detalj förstå t ex kvantfysik. Naturvetenskap går dock, i vissa delar, att förklara för barn med hjälp av sinnrika experiment och intressanta upplägg. TV-programmet Hjärnkontoret är ett utmärkt exempel på detta. Så länge man håller sig till naturvetenskap vill säga. När Hjärnkontoret försöker med samhällsvetenskap blir det inte lika bra.

”Var med i Hjärnkontorets jätte-experiment! (10 februari 2004)
Direkt efter vårens första program 10 februari 2004 klockan 19.00 prick, ber vi alla våra tittare att undvika att använda el ända fram till 20.00! ... Varför? Vi borde bli mer medvetna om hur vi använder energi och tänka på att inte slösa med energi i onödan. Varför, jo all energi kommer någonstans ifrån och påverkar miljön på ett eller annat sätt. I Sverige förbrukar vi betydligt mer energi än på många andra platser på jorden.”
(www.svt.se)

Hjärnkontorets experiment är säkert välment och vid en första anblick tycks experimentet vara ganska oskyldigt. En stunds reflektion visar dock med all önskvärd tydlighet att ”samhällsekonomi för barn” är någonting betydligt mindre seriöst i Hjärnkontorets tappning jämfört med hur man behandlar naturvetenskap för barn. Plötsligt blir tyckandet legitimt. Budskapet är att det är något fel i att konsumera el, därför måste vi spara på el. Vad lär sig våra barn av detta?

Det finns knappast något egenvärde i att barnen inte får en rimlig uppfattning om vad ekonomi egentligen handlar om. Jag skall ge några exempel på vad Hjärnkontoret kunde bidra med, i positiv bemärkelse, i denna fråga. Men låt mig för ordningens skull förklara vad de grundläggande problemen med Hjärnkontorets el-experiment är.

Först och främst, vad menas med att ”slösa med el” när kostnaden för den el man konsumerar kommer på elräkningen? Med samma resonemang som Hjärnkontoret använder på el, kan vi lika gärna säga att vi ”slösar” på mjölk, kåldolmar, 4-tums spik, älgsläpor, semlor, badskum, rakhyvlar, niveakräm, dajm, äggkoppar, antivirusprogram, tofflor, långa vita stearinljus, grisfötter, kakao, kalvbräsa, leverpastej, trådlösa nätverk för hemmabruk, tapeter, spånskivor, yllekoftor utan krage, dubbla caffè latte och tidskriften ”Vaktornet”. Menar Hjärnkontoret att vi slösar med el om vi

köper Vaktornet? Pappersproduktion är ju en elintensiv industri. Är det slöseri i en marknadsekonomi att köpa varor? Är det denna typ av kunskap som vi vill att våra barn skall få om hur hushållning med resurser fungerar?

Byt ut ordet ”energi” i Hjärnkontorets motivering av varför vi skall spara el mot ordet ”kaffe”. Visst, kaffe kommer någonstans ifrån och påverkar miljön på ett eller annat sätt. I Sverige förbrukar vi betydligt mer kaffe än på många andra platser på jorden. Men varför är dessa fakta inte av intresse? Hjärnkontoret har säkert goda avsikter, men dessa avsikter kan lika gärna tolkas som att Hjärnkontoret vill pracka på våra barn, av alla människor, sin egen felaktiga föreställning om att det på något sätt är fel att konsumera el.

Förklara istället för barnen att ekonomi handlar om hushållning. I en marknadsekonomi är det just marknadspriserna som hjälper oss att hushålla med resurser. När det gäller miljöproblem kan man tillägga att för stora utsläpp egentligen beror på att priset på utsläpp är för lågt. Ofta är det helt enkelt så att man inte har satt något pris på dem. I Sverige har vi dock miljöskatter på vissa typer av utsläpp. Om elen förorsakar miljöproblem vid generering är det sålunda miljöproblemet som skall angripas, inte elen i sig. Det är inget fel på el. Vi slösar inte på el.

Hur skulle då ett Hjärnkontor-program kunna utformas som vore intressant för barn och visade vad ekonomi egentligen handlar om? Det finns många tänkbara exempel. Personligen tror jag miljöekonomi passar bra, pga den nära kopplingen till naturvetenskap. Det vore t ex intressant med ett Hjärnkontor som handlade om marknaden för utsläppsrättigheter. Här kan man ju på ett intressant sätt koppla naturvetenskapliga insikter (effekter på människa och miljö av olika utsläpp) till frågan hur man minskar utsläppen på billigast möjliga sätt. Det är möjligt att förklara för barn hur en marknad för utsläppsrättigheter fungerar, varför den kan fungera (och inte fungera) bra. Med några exempel från t ex den fint fungerande svavelbörsen i USA kan man nog få barnen att förstå poängen med det hela. Kanske kunde ett program förklara för både barn och en viss grupp vuxna, t ex chefen för Miljödepartementet, att man visst inte bör justera fastighets-skatten för de som investerar i bergvärme. Åtminstone tror jag detta är möjligt om Hjärnkontoret tar hjälp av forskare i ekonomi precis på samma sätt som man gör i sina naturvetenskapliga experiment.

Samhällsekonomi är svårt, kanske till och med för svårt för att passa i barnprogram. Jag tror dock att det är fullt möjligt att göra intressanta barnprogram om ekonomi. Om nu barnen får en kompetent inledning till naturvetenskap via Hjärnkontoret och liknande program, varför kan man inte bemöda sig om att hålla samma klass på program om samhällsekonomiska frågor? Jag lär mig mycket av Hjärnkontorets naturvetenskapliga inslag och kanske även några vuxna skulle ha nytta av kompetenta Hjärnkontor med högkvalitativa samhällsvetenskapliga inslag. Den som betvivlar detta uppmanas läsa budgetpropositionen för 2004. Från och med den 1 januari 2004 höjdes skatten på hushållsel av miljöskäl.

Bengt Kriström